

Het najaar managen blijft een lastige taak

Tekst: Rob van Ginneken
Beeld: Twan Wiermans

Het risico van terugkomers in het najaar is groter door verschillende omstandigheden.

FOCUS

Vanaf eind augustus korten de dagen in rap tempo. Gemiddeld wordt de dag zo'n twee uur korter in de maand september. In de vrije natuur leidt dat tot een tijdelijke paringsstop tussen wilde zwijnen. De voedselvoorziening is in de wintermaanden kleiner en de natuur heeft daarvoor een tijdelijke onvruchtbaarheid ingelast. Biggen die in de winter geboren worden zouden ondervoed kunnen geraken.

Na 8.000 jaar domesticatie van het varken is nog steeds de najaarsdip aanwezig. "Vanaf eind augustus zie je inderdaad het aantal (onregelmatige) terugkomers groter worden en neemt het aantal mislukte inseminaties ook toe. Gemiddeld genomen zijn er 2 tot 3 procent meer mislukte inseminaties", constateert dierenarts Michel Loicq (werkzaam bij premix-fabrikant INVE). Ook de tomen zijn kleiner in de maanden december en januari. "Dat kan tot een halve big verschillen."

Dat een zeug minder vruchtbaar is in het najaar lijkt logisch, gezien de verwantschap met het everzwijn. Loicq nuanceert dat idee. "Waarschijnlijk zijn zeugen wel nog gevoelig voor het korten van de dag, maar de hele problematiek mag niet aan dit fenomeen worden toegeschreven. De spreiding tussen bedrijven is te groot om van een gemeenschappelijk probleem te spreken. Er zijn bedrijven die nul procent meer falen bij inseminaties, maar daar tegenover staan ook bedrijven met 10 procent mislukte inseminaties." Dierenarts Theo Geudeke (Gezondheidsdienst voor Dieren) bevestigt het verhaal van Loicq. "De patronen van melatonine, het hormoon dat reageert op veranderingen van licht, zijn vergelijkbaar tussen wilde zwijnen en de zeugenpopulatie. De huidige zeugen reageren dus ook gewoon op de veranderingen buiten. Maar we zijn er al een heel eind in geslaagd om de vruchtbaarheid te verbeteren in het najaar. Wilde zwijnen zijn namelijk totaal niet drachtig te krijgen in het najaar."

Eén van de grootste uitdagingen van een varkenshouder is het managen van het najaar. Speenbiggen tonen agressie, luchtweginfecties liggen op de loer en de vruchtbaarheidsresultaten dalen. Is dat laatste niet een kwestie van genetische aanleg? Wellicht, maar het feit er bedrijven zijn die geen najaarsdip kennen, betekent dat de invloed van het management veel groter is.

Theo Geudeke, GD: "Zeugen zijn zeer gevoelig voor het korter worden van de dagen, dus dan is het onverstandig om dat effect onbedoeld te versterken door een inconsequent lichtregime."

Voerproblemen

Geudeke heeft de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar het najaarsfenomeen. Hij ziet dat er veel versterkende factoren zijn die de najaarsdip in de hand kunnen werken, waaronder voeding en de conditie van de zeug. "Uit inventarisatie van de GD is gebleken dat zeugen die in een matige conditie uit het

kraamhok komen, meer risico lopen op opbrekers in het najaar", vertelt Geudeke. Maar ook een te ruime conditie is een extra risicofactor, weet Loicq. "Een 'vette' zeug in het kraamhok zal onder zomerse omstandigheden minder voer opnemen en per definitie minder insuline-gelinkte follikelgroei ondersteunen in de tweede helft van de lactatie."

Ook Maarten van Horen (ForFarmers Hendrix België) bevestigt dat voedingsmaatregelen aan de basis kunnen liggen van najaarsproblemen. Van Horen wijst, net als Loicq, de najaarsdip voornamelijk toe aan problemen met de voeropname in de kraamstal. "Normaal gesproken moet 90 procent van de zeugen 7,5 kilogram voer per dag op kunnen nemen in de kraamstal. Op warme zomerdagen is dat echter maximaal 6 tot 6,5 kilogram. Dat is al gauw zo'n 15 procent minder." Volgens Van Horen is het in de zomer extra van belang om een goed management te hanteren. "Dat betekent minimaal driemaal daags voeren, voeren op koelere tijdstippen en eventueel schakelen naar een meer geconcentreerd voer."

Groepshuisvesting

Maar alle voermaatregelen ten spijt, er zijn nog andere, opvallende oorzaken voor de najaarsdip te benoemen. Geudeke ziet een groter aantal terugkomers of opbrekers in systemen met groepshuisvesting. "Naarmate we een meer natuurlijke vorm van huisvesting toepassen, neemt het risico op najaarsopbrekers ook toe."

FOCUS KORT

- HET NAJAAR TELT GEMIDDELD 2-3 PROCENT MEER MISLUKTE INSEMINATIES.
- DE SPREIDING VARIEERT VAN 0 TOT 10 PROCENT.
- DE INVLOED VAN DE VOEDING OP NAJAARSDIP IS GROOT.
- HET EFFECT IN GROEPSHUISVESTING GROTER.
- VERWERPEN IS BESMETTELIJK.
- BEKIJK DE VENTILATIE.
- BEOORDEEL HET VACCINATIESCHEMA.
- DE SPERMAKwaliteit heeft geen invloed.

De conditie van de zeug bij het spenen vraagt in het najaar nog extra aandacht.

Volgens Geudeke zit er een beïnvloedingsgraad op verwerpers in het najaar. "Bedrijven met een wekensysteem en stabiele groepen hebben vaker te kampen met opbrekers dan wisselgroepen."

Volgens dierenarts Tineke van Gisteren (De Varkenspraktijk, een samenwerking tussen de

varkensartsen van Veterinair Centrum Someren en De Overlaet uit Oss), is die vaststelling wel te verklaren. "Stabiele groepen zijn kleiner, een zeug is hierin minder anoniem, waardoor rangordegevechten langer duren. In een stabiele groep zitten alle zeugen in hetzelfde drachtstadium. Een berige zeug kan veel onrust geven in een groep waarin zeugen in de innestelings-

fase zitten. Dat is de meest kwetsbare fase van de dracht, met alle gevolgen van dien. Bij kleinere groepen is dit effect natuurlijk groter dan bij grotere wisselgroepen."

Bovendien is in kleine, stabiele groepen vaak geen sprake van individuele voeding waardoor voerconcurrentie ontstaat en dus meer onrust en stress. Geudeke: "In huisvestingssystemen met weekgroepen worden de zeugen vaak niet individueel gevoerd. Bijvoorbeeld in niet-afsluitbare voerligboxen, aan een trog of met grondvoeding. Controle van de voeropname is moeilijk, zodat een zeug misschien tweemaal zoveel voer opneemt dan een andere zeug." Geudeke voegt nog een opvallende noot toe: "Zeugen op stro hebben weer minder last van opbreken in het najaar. Waarschijnlijk omdat het stro ze wat meer afleiding geeft. Maar in dergelijke systemen is ook meestal sprake van grote wisselgroepen, meer anonimiteit, meer ruimte om een rangordegevecht te ontlopen en individuele voeding met voerstations."

Voldoende licht in de drachtstal

Wat Geudeke en Van Gisteren verder opvalt is de lichtvoorziening in de dracht/wachtstal. In de dekstal is vaak volop licht en wordt overall aan de normen voldaan. Worden de zeugen na inseminatie naar de dracht/wachtstal verplaatst, dan wordt het lichtregime plots een stuk minder

Agressieve speenbiggen in het najaar

In haar nieuwsbrief tipte Agrifirm Feed haar lezers over de agressiviteit die speenbiggen in het najaar kunnen vertonen. Vaak ligt stress ten grondslag aan bijgedrag van de biggen. In principe kan een big het hele jaar stress ondervinden als de basisvoorwaarden voor biggenopvang niet voldoen. Denk hierbij aan oppervlakte en voeding.

In het najaar komt er ook klimaatbeheersing bij. Volgens Peter van der Voorst is het probleem bij oorbijtende speenbiggen zelden alleen een klimaatfout. "Er wordt hulp van een klimaatbeheersingsspecialist ingeroepen om deze factor uit te sluiten."

Toch komt Van der Voorst met enige regelmaat dezelfde fouten tegen: een te ruime luchtinlaat in het najaar of een verkeerd

ingestelde bandbreedtecompensatie. "Overbezetting in de stal is ook vaak een punt van aandacht", geeft hij aan.

Een specifiek probleem dat Van der Voorst in het najaar opmerkt is de mate waarin geventileerd wordt. "Varkenshouders veronderstellen dat ze te hard ventileren voor de biggen en dat er zo stress ontstaat. Maar in de praktijk is het omgekeerde waar. Een te lage ventilatiecapaciteit is een groter probleem." Van der Voorst weet ook waar het aan ligt: "Om niet bij te hoeven stoken, staat de ventilatie minimaal ingesteld. Dat resulteert in te weinig onderdruk, te weinig verse lucht en stress bij de biggen." De mate van ventilatie is eenvoudig te bepalen met een CO₂-meter, stelt Agrifirm Feed. Het optimum ligt tussen de 2.500 en 3.000 ppm CO₂. ←

Verminderde spermakwaliteit geen oorzaak najaarsdip

Hebben de verminderde vruchtbaarheidsresultaten ook een relatie met verminderde spermakwaliteit van de beren in de zomer? Blijkbaar niet direct. KI-organisaties geven aan dat de spermakwaliteit in de zomer wel degelijk minder is dan in andere tijden van het jaar. Dat is echter niet gecorreleerd aan de temperaturen, maar aan de tijd van het jaar.

KI-stations met luchtkoeling hebben in de zomer namelijk ook meer beren 'op rust staan' in vergelijking met andere seizoenen.

Sperma van beren die op rust staan, heeft niet de vereiste kwaliteit en wordt niet uitgeleverd.

Wat wel een rol kan spelen is de bewaring van sperma op het bedrijf. De koelbox moet op een koele plek staan die in de winter toch warm genoeg is. Het functioneren van de bewaring moet getest worden en het sperma mag niet te oud zijn bij gebruik. Het advies luidt om beter een keertje extra te bestellen. ←

Ook beren kennen seizoensinvloeden. In de zomer staan meer beren op rust vanwege een verminderde spermakwaliteit.

streng gehanteerd. Geudeke: "Zeugen zijn zeer gevoelig voor het korter worden van de dagen, dus dan is het onverstandig om dat effect onbedoeld te versterken door een inconsequent lichtregime. Het regime in de drachtstal moet het liefst aansluiten bij het regime in de dekstal, en niet alleen wanneer de veehouder toevallig in de stal is."

Het bespreken van het lichtregime is ook één van de aspecten die Van Gisteren benoemt op bedrijven waar vruchtbaarheidsproblemen in het najaar spelen. "Het zijn vaak kleine aanpassingen, maar zo verschrikkelijk belangrijk. Hetzelfde geldt voor het nagaan van het ventilatiesysteem. Een keer kritisch met een infraroodcamera rondlopen kan helpen om luchtlekken op te sporen en tocht te voorkomen. Juist in tijden dat er veel verschil zit in dag- en nachttemperaturen zijn dat cruciale elementen."

Ventilatie

Ook temperatuur speelt een belangrijke rol in

najaarsopbrekers, vooral de grote temperatuurswisselingen. "In de jaren dat het in augustus warmer is dan 25 graden neemt het aantal terugkomers in september nadrukkelijk toe", heeft Geudeke geïnventariseerd.

De dierenarts verklaart een veelgemaakte fout: "De instellingen van ventilatiesystemen zijn gebaseerd op de dagtemperatuur die ook in het najaar nog hoog kunnen zijn. Maar 's ochtends tussen 5 en 6 uur, dat is het koudste moment van de dag, moet eigenlijk het ijkpunt zijn waar de ventilatie-instellingen op afgestemd dienen te worden."

Ook klimaatdeskundige Peter van der Voorst stelt dat ventilatie in het najaar op veel bedrijven voor verbetering vatbaar is. Hij noemt als voorbeeld de inlaatopeningen. "Op veel bedrijven moeten deze met de hand geregeld worden. Als het overdag warm is wordt een ruime inlaatopening gehanteerd. Deze is echter te groot voor de koude nachttemperaturen wanneer de veehouder niet in de stal is."

Volgens Van der Voorst zit er geen verschil in ventilatiesystemen, mits goed georganiseerd. "Directe luchtinlaat kan, ondanks dat de lucht nergens opgewarmd wordt, prima werken. In Rusland en Finland - waar het toch een stuk kouder kan zijn - werken deze systemen goed." Een aanpassing in de ventilatie-instellingen, zoals de bandbreedtecompensatie, heeft een grotere impact, vertelt de klimaatexpert. "Veel veehouders weten niet eens dat deze instelling aanwezig is op hun klimaatcomputer." De bandbreedtecompensatie is een aanpassing van de ventilatiecapaciteit op de buitentemperatuur. "Stel dat de basisbandbreedte 6 °C is en de bandbreedtecompensatie staat ingesteld, dan zal bij snellere temperatuurdalingen het ventilatieniveau eerder afnemen", legt Van der Voorst uit, die stelt dat deze ventilatieaanpassing ook doorgevoerd moet worden bij andere diergroepen. "In combinatie met de grootte van de inlaatopeningen kan het een oorzaak zijn van agressie bij speenbiggen." (Zie kader)

Virussen en infecties

Met de juiste instelling van het ventilatiesysteem worden ook ziektekiemen, die in het najaar een groot risico vormen voor alle diergroepen, buiten de deur gehouden, aldus Michel Loicq. De dierenarts telt een stijgende toename aan dierziektes in het najaar. Hij noemt met name PRRS als ziekteverwekker. Tineke van Gisteren vult daar nog APP en mycoplasma aan toe. "Maar ook indirecte ziektekiemen als bordetella komen gemakkelijker binnen in het najaar. Deze zogenaamde wegbereiders maken de varkens alvast kwetsbaar waardoor andere infecties toeslaan."

Van Gisteren heeft met wisselend succes ervaring met bedrijven die bij niezende biggen als gevolg van bordetella het ouderwetse snuffelziekte-vaccin inzetten bij dragende zeugen, die een bordetella-component bevat. "Het kritisch bekijken van een vaccinatieschema kan wel degelijk lonen om algehele problemen in het najaar te voorkomen." Geudeke is wat gereserveerder waar het vaccinatie betreft. "Het inzetten van een vaccinatie moet goed onderbouwd zijn."

Loicq besluit: "Vruchtbaarheidsproblemen bij zeugen hoeven niet direct veroorzaakt te worden door luchtweginfecties. Want de zeugen zijn niet altijd ziek als ze verwerpen. Maar als er bij de speenbiggen een infectie heerst, dan kan dat snel bij de zeugen terechtkomen. Een PRRS-besmetting kan al overgebracht worden met gereedschap, dus houd altijd de regels rondom bioveiligheid in acht, maar zeker in het najaar." ←